

Clarté och Molotov-Ribbentrop-pakten

Inledning

Clarté, som bildades i Sverige 1921, var under 1920- och 1930-talen en viktig samlingspunkt för radikala intellektuella från såväl kommunistiskt som syndikalistiskt och socialdemokratiskt håll. Händelserna under hösten 1939, då Sovjet den 24 augusti 1939 slöt en ”icke-angreppspakt” med Hitlers Nazi-tyskland, ockuperade östra Polen och slutligen militärt attackerade Finland, medförde dock att motsättningarna i *Clarté* kraftigt skärptes. Det slutade med att alla socialdemokrater lämnade *Clarté* (efter att socialdemokraterna beslutat att ”medlemskap i *Clarté*” var oförenligt med ”medlemskap i Sveriges socialdemokratiska arbetarparti”). Tidskriften *Clarté* upphörde och återkom först hösten 1944.¹

Innan dess hade dock olika ståndpunkter om den sovjetiska utrikespolitiska vändningen kommit till uttryck i de två sista numren av tidskriften.

I *Clarté* 7-8/1939 fanns en artikel som försvarade pakten av Lennart Björk och CH Hermansson, ”Sovjetunionen och de imperialistiska staterna”. Det viktigaste argumentet var att Moskva gått med på tyskarnas ”erbjudande” pga västmakternas ”dubbelspel” och att pakten måste välkomnas därför att den höll Sovjetunionen utanför kriget och försvagade imperialismen, en ståndpunkt som nära överensstämde med den som det svenska kommunistpartiet förfäktade. I samma nummer fanns även en mer Sovjet-kritisk artikel av Wilhelm Werner.

I det efterföljande numret av *Clarté* (nr 9-10/1939), det sista på 5 år, fanns en artikel av Kaj Björk, ”Socialismens chanser”, där författaren försökte föra en mer principiell diskussion. Han menade att frågan om pakten mellan Sovjetunionen och Nazityskland (och inmarschen i Polen) var av ”sekundär betydelse” – det väsentliga var i stället paktens ”objektiva betydelse”, varvid man måste utgå från att det ”i Sovjetunionen existerar en socialistisk produktionsordning”. Därmed ville han ha sagt att det inte spelade någon större roll vilken politik Sovjet förde, bara det i någon mening gynnade Sovjet. Resonemanget är inte särskilt övertygande, eftersom han för det första inte ställer den grundläggande frågan om vad som objektivt gynnar Sovjet och socialismen (och vilka kriterier som i så fall gäller – är det Stalins omdöme som är huvudkriteriet?) och för det andra undviker han att knyta ihop det hela med det som marxister brukar anse vara en grundläggande sanning, nämligen att ”utrikespolitiken är en förlängning av inrikespolitiken”.

I samma *Clarté*-nummer finns en annan artikel, ”Det tysk-ryska samförståndet”, skriven av signaturen H.A., som är mycket mer kritisk till pakten än något annat som publicerats i *Clarté*. I motsats till övriga artikelförfattare, inklusive Kaj Björk, reser H.A. också frågan om ”vilket slags statspolitik som får sitt uttryck i pakten”, dvs om relationerna mellan inrikes- och utrikespolitiken i fallet Sovjet. Hur besvarar då H.A denna fråga? Ja läs artikeln så får du veta det.²

Martin Fahlgren (30 september 2008)

¹ Historien om krisen i *Clarté* berättas ganska utförligt i Werner Schmidts biografi över CH Hermansson: *CH – en politisk biografi*, Leopard 2005, s 59-72

² I den i föregående not redan nämnda CHH-biografen redogörs utförligt för striden i *Clarté* och flera av artiklarna om pakten citeras och refereras, dock inte ”Det tysk-ryska samförståndet”. Man undrar varför?

Ur *Clarté* nr 9-10/1939

Det tysk-ryska samförståndet

Meddelandet om avslutandet av den tysk-ryska nonaggressionspakten kom som ett dråpslag för de kommunistiska partierna och deras medlöpare i Västeuropa. För dem betydde det, att den politik de hade fört efter Kommunistiska internationalsens sjunde världskongress 1935 nu ramlade samman som ett korthus för en plötslig vindstöt.

Resultatet blev också ett meningslöst tungomålstalande, som ännu inte är avslutat. Det kommer utan tvivel att bli en källa till mycken glädje och förundran för framtidens historieskrivare att jämföra t. ex. numren av *Ny Dag* dagarna omkring paktens avslutande. Man måste söka sig tillbaka till Bibelns berättelse om Babelstornet för att finna en liknande förvirring.

Och ändå måste det, efter att Tjeckoslovariens öde för ett år sedan beseglades, stå klart för varje politiskt tänkande människa, att ett tyskt-ryskt samförstånd hörde till de kombinationsmöjligheter man måste räkna med.

Saken är bara den, att de kommunistiska ledarna för länge sedan har vant sig av vid varje form av självständigt politiskt tänkande och mindre känner som ansvariga arbetarpolitiker än som lydiga ämbetsmän i Kominterns internationella apparat. Dessa lydiga ämbetsmän såg nu plötsligt resultatet av den politik de hade predikat under de senaste tre åren — ja, kanske t.o.m. trott på — försvinna som ett *Fata Morgana*.

Det hade varit lättare för dem att förklara val som nu skett, om de inte så lång tid hade predikat den illusionen för arbetarmassorna i alla länder, att det skulle vara möjligt att bygga upp en fredsfront av imperialistiska stater, som skulle vara i stånd att hålla den tyska imperialismen i schack. Denna politik, som alltid hade byggt på missförståndet att det engelska imperiets politik bestämdes av mr Chamberlains eller mr Churchills goda eller onda vilja och inte av det engelska finanskapitalets grundläggande intressen, fick synligt för alla sin dödsstöt vid Münchenöverenskommelsen. Skada bara, att det blev Kominterns uppgift att hålla vakt vid liket så länge efteråt.

Medan Kominterns folk troget fortsatte att föra de arbetare i England, Frankrike och Skandinavien, som de hade något inflytande över, på dessa hopplösa vägar, handlade Sovjetunionens ledare konsekvent utifrån vad de måste uppfatta som den ryska statspolitikens intressen. Nu kan faktiskt ingen socialist med rätta fordra av Sovjetunionen, att den skulle riskera ett krig för att blanda sig i en sammanstötning, som ändå — under vilka sentimentala fraser det än föres — bara är ett krig mellan två imperialistiska maktblock med motsatta intressen. Sovjetunionen har ingen plikt att kratsa kastanjerna ur elden för den engelska, franska eller polska imperialismen. Men om den ännu vore en arbetarstat med en revolutionär kommunistisk regering, så hade den i hög grad förpliktelser mot den internationella arbetarrörelsen.

I en artikel från 1915 har Lenin fastslagit vilken principiell inställning en socialistisk stat måste ha gentemot de omgivande kapitalistiska makterna. Det är en inställning, som rimmar illa med fraserna om ”konsekvent fredspolitik”. Lenin säger:

”Den ekonomiska och politiska utvecklingens språngvisa karaktär är en obetingad lag under kapitalismen. Härav följer, att socialismens seger i första hand är möjlig i få eller kanske i ett enda kapitalistiskt land. Efter att ha exproprierat kapitalisterna och organiserat produktionen i det egna landet på socialistisk basis skulle detta lands segerrika proletariet resa sig mot den övriga kapitalistiska världen, i det att det skulle vinna de undertryckta klasserna i andra länder för sig, börja upproret mot kapitalisterna och om det vore nödvändigt t. o. m. gå fram med krigiska medel mot utsugarklassen och dess stater.”

Nu finns det naturligtvis ingen, som skulle fordra, att Sovjetunionen skulle förklara den ena eller andra eller båda de imperialistiska grupperna krig, eller från socialistisk utgångspunkt kan fördöma, att man på bästa möjliga sätt försöker manövrera mellan maktblocken. Men det måste då vara Sovjetunionens uppgift att utnyttja sin "neutrala" hållning för att på allvar verka som truppsamlingsplats för världsrevolutionen. De, som vid krigsutbrottet ställde in radion på Moskva, hörde emellertid i stället för revolutionära upprop föredrag om stachanovrörelsen.

Under en rad år har Sovjetunionens kommunistiska parti utnyttjat den kolossala makt det har inom Komintern till att degradera denna från ett verktyg för den socialistiska världsrevolutionen till ett simpelt redskap för den ryska utrikespolitikens endast av ryska statsintressen dikterade svängningar.

Krassast har detta kommit till uttryck i Spanien och Frankrike, där Kominterns ledning ständigt har försökt leda de revolutionära massrörelserna in på banor, som föreföll godtagbara för bourgeoisin, men det samma har faktiskt ägt rum i alla länder. Man behöver bara påminna om Stalinkommunisternas beryktade paroll: Fascister och antifascister, förena er för att bekämpa Mussolinis tyskvänliga utrikespolitik, det amerikanska kommunistpartiets agitation för U.S.A:s deltagande i det europeiska kriget eller våra hemmakommunisters krav att svensk utrikespolitik skulle orientera sig efter de förment "fredsälskande" västeuropeiska demokratierna. Det är bara några få exempel på att de kommunistiska partiernas politik utan hänsyn till klasskampens krav — har inrättats efter den ryska utrikespolitiken.

Den nya pakten kan endast försvaras utifrån rent ryska statspolitiska intressen. Frågan är bara, vilket slags statspolitik som får sitt uttryck i pakten. Det finns här endast två möjligheter. Antingen är pakten uttryck för en nödvändig och oundviklig kompromiss från en revolutionär socialistisk stats sida. Eller för en dödsförskräckt byråkratis fega egoistiska statspolitik, vars enda ändamål är att bevara makten för sig själv.

Vad som kan sägas principiellt om en socialistisk stats utrikespolitik har Lenin sagt i det redan citerade uttalandet från 1915.

De kommunister som försvarar pakten som en nödvändig kompromiss bör komma ihåg, hur Lenin i broschyren "Kommunismens barnsjukdomar", klart gör skillnad mellan den förrädiska och den nödvändiga kompromissen. Föreställ er, säger Lenin, att jag är på biltur, blir överfallen av rövare och lämnar ifrån mig mina värdeföremål, ja t. o. m. bilen för att rädda livet och för att senare kunna vara med om att fånga rövarna i avsikt att få dem skjutna. Det är en klart nödvändig och fördelaktig kompromiss. Men lämnar man ifrån sig sakerna för att senare själv delta i rövarens hantering är förhållandet onekligen ett annat". Den ryska aktionen mot Polen tyder på att det är den senare formen av kompromiss som det är fråga om.

Den tysk-ryska pakten är en ny bekräftelse på att den ryska staten upphört att vara en progressiv faktor för den europeiska arbetarrörelsen. Stalinbyråkratin har blivit ett imperialistiskt rövarhands bundsförvanter.

Så återstår frågan vilka objektiva faktorer som ha förorsakat denna utveckling.

På grund av den kapitalistiska utvecklingens sprängvisa karaktär segrade arbetarklassen först i ett efterblivet land. Det var en seger, som på grund av en rad särskilda omständigheter inte visade sig mäktig nog att medföra en revolutionär resning i en rad mer utvecklade stater. Socialismen skulle byggas upp i ett land vars produktivkrafter jämfört med U.S.A. eller Tyskland lågo på en omåttligt låg nivå. Det primitiva ekonomiska stadiet kom bland annat till uttryck i bondebefolkningens oerhörda numerära överlägsenhet gentemot städernas proletariat. Vidare kastades detta land ut i en rad våldsamma inbördeskrig och interventionskrig, som medförde och nödvändigt måste medföra att det primitivt demokratiska system, som sovjeterna utgjorde vid sin tillkomst, efterhand förvandlades till en fasad, bakom vilken

partiets och ämbetsmaskineriets allmakt under nödvändighetens tryck växte fram. Och samtidigt spirade den röda militarismen ur krigens och den kapitalistiska inringningen. I den Stalinbyråkrati som efter hand utvecklades förverkligades marxismens västeuropeiska kulturideal i en förvrängd och karikerad form.

Det vill inte säga att byråkratin på alla punkter var reaktionär. Det måste ligga i dess intresse — som det på sin tid låg i greve Wittes intresse — att utveckla den ryska industriproduktionen och höja jordbrukets tekniskt låga nivå. Och det måste också ligga i byråkratins intresse att genomföra denna ekonomiska expansion utan att antasta den socialistiska grundvalen för den ryska ekonomin: samhällets övertagande av produktionsmedlen och den planmässiga statliga ledningen av produktionen. Men just denna utveckling skapade faror för byråkratins allmakt. Industriarbetarklassen växte kraftigt under femårsplanerna och böndernas motståndskraft ökades utan tvivel genom kollektiviseringen samtidigt som farliga sociala rörelser började göra sig gällande inom dessa folkgrupper. Därför försökte stalinismen att å ena sidan skaffa sig en solidare social basis med skapandet av en arbetararistokrati genom Stachanovrörelsen, å andra sidan att kväva revolten genom brutal nedslaktning av en rad gamla revolutionärer, vars namn kunde verka som samlingsmärke.

På lång sikt verkar arbetarnas och böndernas revolutionärt demokratiska krav som ett tvång till politisk försiktighet från Stalins sida, och samtidigt är det andra ting, som tvinga till ”konsekvent fredspolitik”. Byråkratin själv är splittrad. Huvudmotsättningen är utan tvivel motsättningen mellan partiet och Röda armén. Tuchatjevskij-processen och de våldsamma utrensningarna inom militärapparaten med efterföljande placering av politiska kommissarier måste säkert betraktas som en nödvändig politisk preventivåtgärd mot en utbredd stämning inom Röda arméns ledande kretsar. Det måste emellertid vara synnerligen farligt för de regerande kretsarna att helt mobilisera en här med en sådan stämning inom officerskåren.

Ser man den ryska utrikespolitiken och Kominternpolitiken utifrån dessa synpunkter blir allt klart och begripligt. Rysk fredspolitik är en opportunistisk realpolitik, vars uppgift är att säkra Stalinbyråkratins makt över det ryska folket.

Av detta skäl fick den spanska Komintersektionen order att försöka leda in Spaniens proletära revolution på banor, som kunde tyckas ofarliga för de västliga demokratiernas borgerskap.

För att rädda Stalins byråkrati måste Thorez och Cachin starta den mot alla kommunism stridande folkfrontspolitiken. Och för att rädda sig själv har Stalin nu gjort gemensam sak med Hitler.

H. A.